

Kongsberg Sølvverk

Innholdsfortegnelse

- 1) Gruver og anlegg
- 2) Kulturhistorie

Kongsberg Sølvverk

Publisert 09.03.2018 av Riksantikvaren

Kongsberg Sølvverk er, med sin 300 år gamle gruvedrift, et kulturhistorisk miljø med stor verdi – både nasjonalt og internasjonalt. Kulturmiljøet ble fredet i 2003.

Det er mange minner etter gruvedriften i området med gruveåpninger, tipphauger og andre rester etter gruvedrift. Foto: Birger Lindstad, Riksantikvaren

Gruveåsen brukes i dag mye til friluftsliv. Haus Sachsen var blant annet bolig for gruvesjefen. Navnet stammet fra kurfyrstedømmet Sachsen der mange av arbeiderne kom fra. Foto: Ukjent, Riksantikvaren

Kongsberg ble en av Norges største byer på grunn av sølvverket. Foto: Knud Knudsen

Kommune: Kongsberg

Fylke: Buskerud

Fredning vedtatt i statsråd 15.05.2003 (se forskrift)

Området som er fredet er på 30,6 kvadratkilometer og inneholder spor etter over 300 år med gruvedrift etter sølv – bygninger, gruver og et stort friluft- og rekreasjonsområde. Formålet med å frede dette området, er å bevare det kulturhistoriske miljøet, som har stor verdi – både nasjonalt og internasjonalt.

Det markerte brune området viser det fredete kulturmiljøet Kongsberg Sølvverk. Klikk på symbolet midt i det brune området for mer informasjon fra Kulturminnesøk. Du kan også zoome i kartet for å utforske det nærmere.

Norges første bergverk i varig drift

Kongsberg Sølvverk (1623–1958) var Norges første bergverk i varig drift. Verket var i eldre tid Norges viktigste bergverk og et av de største sølvverkene i Europa.

Til sammen ble det produsert 1350 tonn sølv, i tillegg til en del kobber som, sammen med hoveddelen av sølvet, for det meste gikk til produksjon av mynter. Da aktiviteten var på topp i 1770 arbeidet det 4000 mann ved Kongsberg Sølvverk. I tillegg var rundt 2000 bønder sysselsatt med skogsarbeid og hestekjøring i tilknytning til gruvedriften. Kongsberg var på denne tiden Norges nest største by etter Bergen.

Det fredete området er preget av flere hundre års gruvedrift, og utgjør i dag et særegent landskap. Et hovedtrekk ved Kongsberg Sølvverk er det store gruvefeltet, med de uttallige skjerp, gruveåpninger og tipphauger på overflaten, og det store underjordiske gruvesystemet.

Foruten gruvene har også området et mangfold av kulturminner. Med dam- og rennesystemet, de mange verdifulle bygningene og de tekniske installasjonene, er Kongsberg Sølvverk et svært mangfoldig og spennende kulturmiljø.

Området i dag

Kongsberg Sølvverk er også en del av et stort friluft- og rekreasjonsområde. Området rundt gruvefeltet har både slalåmløyper og lysløyper, og Norsk bergverksmuseum driver publikumsformidling av historien om gruvedriften og livet i gruvene.

Statskog eier grunnen og museet eier de fleste bygningene.

- › Les mer om gruver og anlegg
- › Les mer om kulturhistorie

Kulturmiljøer

- Område der kulturminner inngår som del av en større helhet eller sammenheng
- Kan for eksempel være et byområde, ei setergrend, et fiskevær eller et industriområde med fabrikker og boliger
- I dag er tolv kulturmiljøer fredet i Norge

1. Gruver og anlegg

Publisert 09.03.2018 av Riksantikvaren

Kongsberg Sølvverk ble drevet gjennom 335 år. Sølvverket er et spesielt og variert kulturmiljø, hvor gruvene utgjør den største delen.

Det er mange minner etter gruvedriften i området med gruveåpninger, tipphauger og andre rester etter gruvedrift. Foto: Birger Lindstad, Riksantikvaren

Gruvene består av alt fra enkle sjakter til store gruve- komplekser med sammenhengende underjordiske system. Antall gruver er anslått til rundt 300, men dersom man også regner med mindre skjerp og åpninger, kommer tallet opp i over 1500.

Kraftverk i særklasse

Kulturmiljøet omfatter også mange ulike bygninger og installasjoner, som for eksempel kraftverk. De fleste installasjonene ligger i Kongens gruve – på 342 meters dyp. Disse har internasjonal interesse, da knapt noe tilsvarende anlegg ellers i Europa er bevart.

I landskapet finnes gruveåpninger, som kan sees som små groper, eller små og store hull i bakken. De viktige gruvene finnes i to nord-sørgående felt som kalles fahlbånd. Der disse krysser øst-vestgående kalkspatganger kan det finnes sølv.

Tidlig kraftutbygging

På 1600- og 1700-tallet investerte sølvverket også i rundt 50 dammer (vannmagasiner) og 50 kilometer med vannrenner. Dette var en tidlig form for kraftutbygging: Via kjempestore vannhjul drev vannet heiser, pumper og knuseverk til de over 300 gruvene. Dette systemet er også en del av det som nå er fredet.

---

2. Kulturhistorie

Publisert 09.03.2018 av Riksantikvaren

Driften ved Kongsberg Sølvverk startet i 1623 – det året det første sølvfunnet ble gjort. Sølvverket var landets første bergverk i varig drift, og den gang Norges viktigste bergverk. En tid var det også et av de største sølvverkene i Europa.

Kongsberg ble en av Norges største byer på grunn av sølvverket. Foto: Knud Knudsen

Sølvverket ble nedlagt i 1805, men deler av produksjonen fortsatte likevel uavbrutt fram til det ble gjenåpnet i 1816. Deretter ble verket drevet kontinuerlig fram til 1950-årene. I 1955 vedtok Stortinget at verket skulle legges ned, og avviklingsperioden strakk seg litt utover i 1960-årene. Den siste sølvsmeltingen foregikk i 1958.

Gruvesamfunn med spesiell status

På det meste (rundt 1770) jobbet over 4000 mennesker i gruvene. I tillegg var rundt 2000 bønder sysselsatt med skogsarbeid og hestekjøring i tilknytning til gruvedriften.

Gruvesamfunnet hadde en spesiell status i middelalderens og renessansens Europa: Bergmennene utgjorde en egen stand, og bergmannssamfunnene, eller bergstedene, hadde sine egne privilegier og friheter. På grunn av gruvedriften, vokste Kongsberg raskt. I 1769 hadde byen over 8000 innbyggere og var landets nest største – etter Bergen.

Sølvverkets lønnsomhet varierte sterkt, blant annet på grunn av at sølvforekomstene var uregelmessige og at gruvedriften var teknisk svært krevende. Likevel var verkets økonomiske betydning for sysselsettingen og for forbruket av varer og tjenester stor. Men det var denne vekslende lønnsomheten og tider med store underskudd, som førte til at verket delvis ble nedlagt i 1805.

